

Ministerie van Defensie

" > Retouradres Postbus 20701 2500 ES Den Haag

de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Plein 2
2511 CR Den Haag

Ministerie van Defensie

Plein 4
MPC 58 B
Postbus 20701
2500 ES Den Haag
www.defensie.nl

Datum 22 oktober 2019
Betreft Vragen van de vaste commissie voor Defensie over het Defensie
Projectenoverzicht 2019

Onze referentie

BS2019019221

Afschrift aan

de Voorzitter van de Eerste
Kamer der Staten-Generaal
Binnenhof 22
2513 AA Den Haag

*Bij beantwoording datum,
onze referentie en betreft
vermelden.*

Hierbij bied ik u de antwoorden aan op de schriftelijke vragen van de vaste
commissie voor Defensie over het Defensie Projectenoverzicht 2019. Deze vragen
werden ingezonden op 9 oktober 2019 met kenmerk 27830-292/2019D39962.

DE STAATSSECRETARIS VAN DEFENSIE

Drs. B. Visser

Antwoorden op vragen van de vaste commissie voor Defensie over het Defensie Projectenoverzicht 2019 (ingezonden 9 oktober 2019, kenmerk 27830-292/2019D39962)

1

Kunt u per materieelproject aangeven of dit kabinet nog een definitief besluit zal nemen over de materieelprojecten voor de M-fregatten, de MARKAZ, de LC-fregatten, de onderzeeboten en de ESSM Block 2, aangezien de D-brieven voor deze projecten inmiddels gepland staan voor 2021?

Naar verwachting ontvangt u in 2021 de D-brieven voor de projecten 'Vervanging M-fregatten', 'Vervanging onderzeebootcapaciteit', 'ESSM Block 2: Verwerving en Integratie' en Markaz.

2

Kunt u aangeven waarom artikel 346 VWEU nog steeds niet is ingeroepen bij onder andere de aankoop van onderzeeboten, voertuigen en vliegtuigen? Zo nee, waarom niet?

4

Kunt u aangeven of, en zo ja hoe vaak, Nederland gebruik maakte van artikel 346 VWEU? Kunt u daarbij ook aangeven op welke projecten artikel 346 VWEU betrekking had en welke gevolgen dit had voor de economie en werkgelegenheid van Nederland? Kunt u dit ook aangeven voor (mogelijke) toekomstige beroepen op artikel 346 VWEU? Zo nee, waarom niet?

6

Bij welke trajecten is reeds een beroep gedaan op art. 346 VWEU?

Nederland kan, zoals elke lidstaat, bij alle projecten waarvoor zij het noodzakelijk acht voor de bescherming van de wezenlijke belangen van haar veiligheid een beroep doen op Artikel 346 VWEU. Daarbij wordt getoetst of aan alle toepassingsvoorwaarden wordt voldaan en wordt zo nodig de Defensie Industrie Strategie betrokken.

Defensie maakt bijvoorbeeld bij de onderzeebootvervanging gebruik van artikel 346 VWEU, zoals op 18 februari 2019 met de Kamer is besproken tijdens het notaoverleg over de Defensie Industrie Strategie. Daarnaast is dit artikel toegepast bij de projecten 'Vervanging M-fregatten' en 'Verwerving Combat Support Ship' waarvan de Kamer op 3 mei 2018 de A-brieven heeft ontvangen (Kamerstukken 27 830, nrs. 212 en 224). Defensie loopt niet vooruit op de verwervingsstrategie van toekomstige projecten.

De administratie is niet zodanig ingericht dat daar eenduidig uit kan worden herleid wat het effect daarvan is voor de economie en werkgelegenheid van Nederland. Zo kan het bijvoorbeeld voorkomen dat een deel van een defensieorder aan een Nederlands bedrijf door dat Nederlandse bedrijf aan een buitenlandse toeleverancier wordt uitbesteed. Defensie doet voorts over de samenstelling van haar wapen- en IT-systemen en de herkomst van de componenten geen uitspraken.

Elk aanbestedingstraject kent zijn eigen dynamiek en alle keuzes in een aanbestedingstraject worden zo zorgvuldig mogelijk gemaakt. Uiteindelijk gaat het erom conform de Defensie Industrie Strategie het beste materieel voor de

beste prijs te verkrijgen met waar mogelijk een zo groot mogelijke betrokkenheid van het Nederlandse bedrijfsleven. Daarbij wordt ook gekeken naar de industriële capaciteiten die nodig zijn voor de instandhouding van het materieel tijdens het gebruik.

Als de opdracht wordt gegund aan een buitenlands bedrijf, wordt door het ministerie van EZK verkend en waar nodig afspraken gemaakt over industriële participatie om de Nederlandse industrie te laten participeren in de keten van toeleveranciers. Voor de resultaten op dit gebied verwijs ik naar de Rapportage Industrieel Participatiebeleid 2017-2018 dat de Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat op 20 juni jl. aan de Kamer heeft aangeboden (Kamerstuk 26231 nr. 31).

3

Bent u bekend met de corruptie en omkopingsschandalen van de Naval Group? Kunt u aangeven hoe deze criminele activiteiten rijmen met de verplichting om geen zaken te doen met organisaties die schuldig zijn aan strafbare feiten (zoals bijv. omkoping) ex artikel 2.76 van de Aanbestedingswet op defensie- en veiligheidsgebied? Vindt u ook dat dit artikel ingeroepen moet worden tegen de Naval Group? Zo nee, waarom niet?

In de aanbestedingsregelgeving is bepaald dat (pas) een onherroepelijke veroordeling voor een strafrechtelijk delict als fraude of omkoping die is uitgesproken in een periode van vier jaar voorafgaande aan het indienen door een partij van het verzoek tot deelneming of de inschrijving aan een aanbesteding, in beginsel leidt tot uitsluiting van die partij van de aanbesteding.

Defensie verlangt bij de aanvang van een aanbesteding van de deelnemende partijen een verklaring dat zij niet onherroepelijk veroordeeld zijn voor bijvoorbeeld fraude of omkoping. In de gevallen dat op basis van artikel 346 VWEU wordt aanbesteed en dus de aanbestedingsregelgeving formeel niet van toepassing is, is er geen aanleiding van dit beginsel af te wijken

4

Kunt u aangeven of, en zo ja hoe vaak, Nederland gebruik maakte van artikel 346 VWEU? Kunt u daarbij ook aangeven op welke projecten artikel 346 VWEU betrekking had en welke gevolgen dit had voor de economie en werkgelegenheid van Nederland? Kunt u dit ook aangeven voor (mogelijke) toekomstige beroepen op artikel 346 VWEU? Zo nee, waarom niet?

Zie het antwoord op vraag 2.

5

Kunt u aangeven of, en zo ja hoe vaak, EU-lidstaten gebruik maakten van artikel 346 VWEU? Kunt u daarbij ook aangeven op welke projecten artikel 346 VWEU betrekking had en welke gevolgen dit had voor de economie en werkgelegenheid van de EU-lidstaat? Kunt u dit ook aangeven voor (mogelijke) toekomstige beroepen op artikel 346 VWEU? Zo nee, waarom niet?

Nee, dat is niet mogelijk. Buitenlandse partners delen deze informatie niet op grond van overwegingen van nationale of internationale veiligheid of vanwege het commercieel-vertrouwelijke karakter van die informatie.

6

Bij welke trajecten is reeds een beroep gedaan op art. 346 VWEU?

Zie het antwoord op vraag 2.

7

Kunt u aangeven of, en zo ja hoe vaak, een opdracht uiteindelijk niet wordt gegund aan een Nederlands bedrijf? Kunt u daarbij ook aangeven waaruit deze opdrachten bestaan, welke kosten hiermee gemoeid zijn, welke redenen hieraan ten grondslag lagen en aan wie de opdracht uiteindelijk werd gegund? Zo nee, waarom niet?

Het aantal opdrachten dat Defensie per jaar gunt is groot. Per opdracht worden een verwervingsstrategie en gunnings- en selectiecriteria bepaald op basis van wetgeving en beleid. Wij gunnen het merendeel van de opdrachten aan Nederlandse leveranciers. Zie ook het antwoord op vraag 2 voor wat betreft industriële participatie.

8

Kunt u aangeven of bij de aanschaf en instandhouding van materiaal de gezondheid van militairen en het belang van de Nederlandse defensie-industrie voorop staan? Kunt u aangeven of de "klimaathysterie" (zoals bijv. de Urgenda- en stikstofuitspraak) ertoe heeft geleid dat klimaatkwesties prevaleren boven de veiligheid van militairen en het belang van de Nederlandse defensie-industrie bij de aanschaf en instandhouding van materiaal? Zo nee, waarom niet?

Defensie neemt de veiligheid en gezondheid van haar medewerkers serieus. Daarom blijft Defensie zich actief inzetten om gezondheids- en veiligheidsrisico's te verminderen. Bij de verwerving van materieel moet Defensie voldoen aan wet- en regelgeving, inclusief vereisten op het gebied van gezondheid en veiligheid, en stelt hiertoe eisen aan het materieel. Ook ARBO- en milieu-eisen worden in beschouwing genomen.

De aandacht voor veiligheid blijkt ook uit het Plan van Aanpak 'Een veilige Defensieorganisatie' waarover de Kamer is geïnformeerd (Kamerstuk 34919 nr. 24). Wel heeft Defensie een operationele taak uit te voeren die soms het nemen van afgewogen operationele risico's kan rechtvaardigen.

Voor elk verwervingstraject maakt Defensie een afweging voor de meest passende verwervingsstrategie, waarbij het uitgangspunt is om het beste product voor de beste prijs te verwerven. De Defensie Industrie Strategie geeft aan welke kennis, technologie en industriële capaciteiten zoveel als mogelijk nationaal moeten worden verankerd om de wezenlijke belangen van nationale veiligheid te kunnen beschermen.

9

Kunt u aangeven welke gevolgen de stikstofuitspraak heeft voor de begroting en operationele continuïteit van Defensie? Zo nee, waarom niet?

Defensie is voor de uitvoering van haar projecten, net als iedere andere organisatie, vergunningplichtig. Onder het Programma Aanpak Stikstof (PAS) maakten de Defensieprojecten onderdeel uit van de prioritaire projectenlijst. Dit

betekent dat de uitspraak van de Raad van State over het PAS ook impact heeft op Defensie. Mogelijk betekent dit dat vastgoedprojecten, materieelprojecten en IT-projecten met vastgoedcomponenten vertraging oplopen hetgeen financiële en operationele consequenties kan hebben.

10

Kunt u aangeven welke projecten vertraagd, stilgelegd en/of geannuleerd zijn? Kunt u ook aangeven of, en zo ja hoeveel, kosten Defensie moet betalen in verband met de vertraging, stillegging en/of annulering (zoals bijv. boetes en schadevergoedingen)? Zo nee, waarom niet?

De precieze omvang van de impact is nog niet duidelijk. Dit is afhankelijk van de stikstofeffecten van Defensieprojecten op (nabijgelegen) natuurgebieden. Dit wordt per project in kaart gebracht in het kader van de vergunningstrajecten.

11

Kunt u aangeven of, en zo ja hoe vaak en hoelang, projecten zijn en/of dreigen te worden vertraagd, stilgelegd of geannuleerd vanwege het bureaucratisch Europees aanbestedingsrecht (zoals bijv. de vervanging van de ICT) en/of klimaathysterie (zoals bijv. de Urgenda- en stikstofuitspraak)? Kunt u ook aangeven welke projecten dit zijn, waaruit deze vertragingen, stilleggingen en annuleringen bestaan, welke kosten hiermee gemoeid zijn en welke stappen zijn genomen? Zo nee, waarom niet?

Voor zover bekend zijn er geen projecten stilgelegd of geannuleerd als gevolg van het Europees aanbestedingsrecht. Wel lopen projecten vertraging op. Dit komt bijvoorbeeld door: doorlooptijden van werving en screening om extern personeel te kunnen inzetten; projectdocumentatie (waaronder programma van eisen en aanbestedingsstukken) waarvan het opstellen meer tijd kost dan voorzien om de juiste zorgvuldigheid in relatie tot de omvang van het project te kunnen garanderen. Ook kan tijdens een aanbestedingsprocedure blijken dat inschrijvers meer informatie nodig hebben, of een langere voorbereidingstijd nodig hebben in verband met een gebrek aan capaciteit, waardoor de initieel geplande doorlooptijd niet gehaald kan worden. Bovendien kan vertraging optreden als na leveranciersselectie blijkt dat een niet gekozen leverancier de selectie aanvecht via een kort geding.

12

Hoe lang duren aanbestedingstrajecten gemiddeld bij Defensie? Is deze duur ooit internationaal gebenchmarkt?

De gemiddelde doorlooptijd van het inkoopproces is onder andere afhankelijk van de financiële omvang van het project. Zo is de norm voor inkoopopdrachten kleiner dan 50.000 euro één maand, voor inkoopopdrachten tussen 130.000 euro en 250.000 euro bedraagt deze zes maanden en voor inkoopopdrachten tussen tweeënhalf miljoen euro en vijf miljoen euro bedraagt deze twaalf maanden. Van projecten groter dan 25 miljoen euro is vanwege de diversiteit geen gemiddelde te geven. Er is geen internationale benchmark bekend.

13

Wat zijn de investeringsquota die defensie hanteert?

Defensie hanteert als investeringsquote het percentage investeringen ten opzichte van het totale uitgavenbudget van het ministerie van Defensie. Het streven is om op termijn gemiddeld een investeringsquote van 20% te realiseren. Ook de NAVO hanteert dit percentage als richtlijn, waarbij de NAVO de investeringen in vastgoed niet meetelt. In andere landen komt de berekening van de nationale investeringsquote ook niet volledig overeen met de berekening van de NAVO. Net als in Nederland tellen bijvoorbeeld Noorwegen, Duitsland en België ook de infrastructuur en het vastgoed mee bij de investeringsquote. Voor het bepalen van de (gewenste) investeringsquote voor de begrotingsperiode wordt gebruik gemaakt van een voortschrijdend vijfjaars gemiddelde. Voor het jaar 2020 is dit naar verwachting 21%.

14

Voor welk bedrag wordt in 2019 materieel van-de-plank gekocht?

De stand van zaken kan pas na afloop van het jaar worden opgemaakt. Deze informatie zal worden opgenomen in de beleidsdoorlichting die Defensie in 2020 opstelt over verwerving van de plank, ook wel bekend als het Commercial/Military off the Shelf (COTS/MOTS-) beleid. Hierin zullen we onderzoeken in hoeverre dit beleid wordt uitgevoerd, doeltreffend is en doelmatigheid oplevert. De beleidsdoorlichting richt zich op de periode vanaf de publicatie van het toetsingskader 'verwerving van de plank' op 11 juli 2012 tot 31 december 2019 en bevat dus ook de periode uit uw vraagstelling. Wij zullen u uiterlijk eind 2020 over de uitkomsten van de beleidsdoorlichting informeren.

15

Wat is de planning in België met betrekking tot de aanschaf van de SM-3 voor de marine? Op welke wijze coördineert u het uitstel van Smart-L met België?

België en Nederland zijn voornemens samen hun M-fregatten te gaan vervangen. Beide landen hebben de precieze uitvoering van hun eigen fregatten nog niet vastgesteld. De nieuwe Belgische fregatten zullen mogelijk geschikt worden gemaakt om ballistische raketten buiten de dampkring te onderscheppen. België heeft geen concrete voornemens voor de aanschaf van SM-3 raketten en heeft geen behoefte gesteld voor een Smart-L.

Binnen de Belgisch-Nederlandse samenwerking bestaan verschillende overlegstructuren, waarin ook materieelprojecten worden afgestemd.

16

Hoe zijn bewapening/zelfbescherming geregeld op het Combat Support Ship?

Zoals vermeld in de A-brief van 3 mei 2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 212) moet het Combat Support Ship (CSS) zich zelfstandig kunnen verdedigen tegen lage dreigingen. Het CSS zal daartoe worden voorzien van zware op afstand bedienbare mitrailleurs en lichte mitrailleurs. Voor de bediening van de zware mitrailleurs is het schip uitgerust met passende sensoren. Bij de aanschaf van deze wapens en sensoren wordt zoveel mogelijk gestreefd naar familievorming en aansluiting met de huidige dan wel toekomstige vloot.

17

Waar baseert u op dat het een jaar later beschikbaar komen van de onderzoeksresultaten op grond van de huidige inzichten geen gevolgen voor de leverplanning van nieuwe fregatten heeft? Waar wordt dit tijdsverlies gecompenseerd?

Defensie heeft het voornemen om bij het project vervanging M-fregatten een Concurrent Design Facility (CDF) in te zetten. CDF wordt als methode al twee decennia succesvol toegepast bij het Europese ruimtevaartagentschap ESA. Het brengt verschillende disciplines (technisch, logistiek en financieel) van Defensie en de industrie bij elkaar om sneller tot een kwalitatief goed product te komen. De verwachting is dat met een CDF het tijdverlies wordt ingehaald.

18

Waarom wordt in de eisen voor de Vervanging maritiem Surface-to-surface missile niet meegenomen dat deze ook geschikt moeten zijn om vanuit onderzeeboten af te vuren?

Zoals gemeld in de brief van 11 juni 2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 247) is voor de nieuwe onderzeeboten de verwerving van maritieme raketten voor de bestrijding van oppervlakte-doelen (Surface-to-Surface Missiles, SSM's) niet aan de orde. Wel wordt bij het ontwerp van de nieuwe onderzeeboten rekening gehouden met de mogelijkheid om deze te voorzien van dergelijke raketten ('provisions for'). Daarbij zal Defensie bezien of het kan gaan om gelijksoortige SSM's zoals voorzien voor de fregatten.

19

Kunt u over het project vervanging onderzeeboot capaciteit aangeven of de verwachting is dat de beoogde tijdsplanning gehaald kan worden als er nu geen stappen worden gezet met de DMP-B brief?

De Kamer zal de B-brief van het project 'Vervanging onderzeebootcapaciteit' later dit jaar ontvangen. Zoals toegezegd tijdens het algemeen overleg Materieel van 25 april jl. (Kamerstuk 27 830, nr. 285) zal de B-brief vermelden wanneer de nieuwe onderzeeboten naar verwachting zullen worden opgeleverd.

20

Bestaat de kans dat door het nu al enige jaren uitstellen van de voortgang van dit vervangingsproject de huidige geüpdatete Walrusklasse-onderzeeboten voor de invoering van de nieuwe onderzeeboten buiten gebruik moeten worden gesteld omdat ze niet meer inzetbaar zullen zijn?

Defensie streeft er naar de huidige onderzeeboten van de Walrusklasse tijdig te vervangen voordat deze niet meer inzetbaar zullen zijn.

21

Welke gevolgen heeft het opnieuw uitstellen van de B-brief vervanging onderzeebootcapaciteit voor het verdere DMP-proces? Loopt dit nog verder uit? Wordt de D-brief nog in 2021 door het huidige kabinet opgesteld?

De Kamer zal de B-brief van het project 'Vervanging onderzeebootcapaciteit' later dit jaar ontvangen. Zoals toegezegd tijdens het algemeen overleg Materieel van 25 april jl. (Kamerstuk 27 830, nr. 285) zal de B-brief vermelden wanneer de nieuwe onderzeeboten naar verwachting zullen worden opgeleverd. Zie ook het antwoord op vraag 1.

22

In hoeverre wordt in de vergelijkende risicoanalyses rondom de diverse aanbieders voor de vervanging van onderzeeboten opgenomen dat de Franse aanbieder recent een samenwerking is aangegaan met een Nederlandse baggerschepen-bouwer zonder ervaring in de moderne Marinebouw? In hoeverre is voorts in deze vergelijkende risicoanalyses meegewogen dat de Duitse aanbieder recent aangaf de boten te willen bouwen op de marine-onderhoudswerf in Den Helder?

De B-brief van het project 'Vervanging onderzeebootcapaciteit' zal ingaan op de verwervingsstrategie.

23

Klopt het dat de Franse aanbieder voor de onderzeeboten een opdracht heeft vanuit de Australische marine, waarbij een nucleair type onderzeeboot als basisontwerp wordt gehanteerd en aangepast gaat worden aan de Australische wensen? Klopt het voorts dat in de samenwerking met de Australische marine nu al grote prijsverhogingen en levertijdverlengingen blijken? In hoeverre wordt dit meegewogen in de risicoanalyse voor het project voor de Nederlandse Defensie?

Australië heeft in februari jl. een contract getekend met de Franse leverancier Naval Group voor de levering van twaalf conventioneel aangedreven onderzeeboten van de Attack-klasse. De Australische regering heeft geen mededelingen gedaan over afwijkingen in het project.

De B-brief van het project 'Vervanging onderzeebootcapaciteit' zal ingaan op de verwervingsstrategie.

24

Kunt u bij het project C-RAM en Class 1-UAV detectiecapaciteit aangeven waarom er sprake is van aanschaf van detectie- maar niet van verdedigingscapaciteit?

De C-RAM en CLASS-1 detectiecapaciteit dient ter vervanging van de verouderde Wapen Locatie Radar (WLR) en betreft alleen detectiecapaciteit in de vorm van een sensor. De vernieuwing van de interceptiecapaciteit vindt onder meer plaats in het project "vernieuwing Very Short Range Air Defence (VSHORAD)" dat zich in de voorbereidingsfase bevindt. Daarnaast werkt Defensie in lijn met de motie Bruins Slot (Kamerstuk 34 919, nr. 14) aan interceptiecapaciteit tegen Unmanned Aerial Vehicles (UAV's).

25

Worden er in de toekomst systemen C-RAM aangeschaft die tegen RAM-doelen inzetbaar zijn?

Het project in voorbereiding "vernieuwing VSHORAD" behelst onder meer interceptiecapaciteit. In de A-brief, die u in 2020 zult ontvangen, wordt u hierover nader geïnformeerd.

26

Waarom nam interne besluitvorming "meer tijd in beslag [...] dan verwacht"?

Bij de uitvoering van het project bleek het doelmatig ook periodieke onderhoudswerkzaamheden onder te brengen in de *Midlife Update* van het zwaar bergingsvoertuig. Om dit mogelijk te maken was aanvullende afstemming benodigd tussen verschillende organisatieonderdelen.

27

Kunt u bij het Project MLU Fennek aangeven wat bedoeld word met de specifieke zin: 'De werkzaamheden omvatten een breed scala aan maatregelen voor verbetering van de functionaliteiten bescherming, vuurkracht, mobiliteit, waarneming, commandovoering, training en instandhouding'?

28

Zal de Fennek de beschikking krijgen over medium calibre wapens ter ondersteuning van de verkenningseenheden?

29

Komt er een Medium Range Anti-Tank lanceerinrichting, die vanuit het voertuig bediend kan worden in plaats van dat de bemanning van de Fennek het voertuig moet verlaten om in hinderlaag te gaan?

De DMP-A brief Mid Life Update Fennek voorziet in een breed scala aan maatregelen voor verbetering van de functionaliteiten van de Fennek, waaronder vuurkracht. Een overzicht van de specifieke werkzaamheden per functionaliteit staat in de vertrouwelijke brief bij de DMP-A brief (Kamerstuk 27 830, nr. 215). Dit overzicht vermeldt ook welke werkzaamheden worden uitgevoerd om de operationele tekortkomingen te verhelpen.

29

Komt er een Medium Range Anti-Tank lanceerinrichting, die vanuit het voertuig bediend kan worden in plaats van dat de bemanning van de Fennek het voertuig moet verlaten om in hinderlaag te gaan?

Zie het antwoord op vraag 28.

30

Waarom heeft u gekozen voor de aanschaf van Amerikaanse Excalibur 155mm PGM, die afhankelijk zijn van GPS (satellieten) met een bereik van slechts 40km, terwijl Nederland de ontwikkeling van het Vulcano-artillerieconcept heeft medegefinancierd?

Op basis van de ervaringen in Afghanistan ontstond de behoefte om op korte termijn te kunnen beschikken over 155mm precisieprojectielen. De Amerikaanse Excalibur was reeds ingezet onder operationele omstandigheden en kon op korte termijn worden geleverd. Vulcano bevond zich op dat moment nog in de fase van technische beproeving en uitlevering zou niet binnen afzienbare tijd kunnen plaatsvinden. Dit is nog steeds het geval.

31

Bent u op de hoogte van het bestaan van de Vulcano 155mm Guided Long Range / Semi Active Laser guided, die een bereik heeft van zo'n 120km?

Defensie is bekend met de Guided Long Range / Semi Active Laser munitie van Vulcano en volgt de ontwikkelingen binnen dit project.

32

Betreft het project Ground based Area Access Denial de (her)invoering van nieuwe Multiple Launch Rocket Systems en Loitering munitions? Zo ja, aan welke technische specificaties denkt u dan?

Er is geen directe relatie tussen Ground based Area Access Denial en een eventuele (her)invoering van nieuwe Multiple Launch Rocket Systems en Loitering munitions.

33

Is er bij het project 'AH-64D verbetering bewapening' overwogen om andere raketten dan de Hellfire aan te schaffen?

Ten tijde van de aanschaf waren er geen productalternatieven beschikbaar.

34

Is er bij het project 'AH-64D verbetering bewapening' overwogen om te standaardiseren met de andere Anti Tank bewapening van Defensie?

Binnen Defensie waren geen productalternatieven beschikbaar.

35

Waarom valt het project 'Bouw en inrichten F135 motoronderhoudsfaciliteit (F-35)' niet onder de infrastructurele projecten?

Conform de gewijzigde uitgangspuntennotitie groot project Verwerving F-35 (kenmerk 2019Z03999/2019D09255), zoals vastgesteld in de procedurevergadering van de vaste commissie voor Defensie van 7 maart 2019 zijn alle gerelateerde projecten die samenhangen met project Verwerving F-35 niet meer opgenomen in de voortgangsrapportage project Verwerving F-35, maar in het Defensieprojectenoverzicht. Deze gerelateerde projecten zijn allemaal onder materieel projecten luchtstrijdkrachten geplaatst.

36

Waarom komt de bouw van de F135 motoronderhoudsfaciliteit voor rekening van Defensie terwijl de industrie dit onderhoud gaat uitvoeren?

De investering van dit project wordt gedaan door de Ministeries van Defensie, Economische Zaken en Klimaat en de Provincie Noord-Brabant. De verdeling van de investeringsbijdrage is 50%, 25% en 25%. De investering wordt terugbetaald aan Defensie, EZK en de provincie Noord-Brabant via de private partner die de faciliteit gaat exploiteren in de jaren dat de onderhoudsfaciliteit in bedrijf is.

37

Waarom is het project 'F-16: infrarood geleide lucht-lucht raket' alleen onderdeel van het F-16 budget, terwijl het grootste gedeelte van de gebruiksduur onder de F-35 valt?

In het DMP-D Document Vervanging F-16 (Kamerstuk 26488 nr. 369) dat op 15 december 2014 aan uw Kamer is aangeboden bent u geïnformeerd dat de aanschaf van F-16 infraroodgeleide lucht-lucht raketten geen deel uitmaakt van het projectbudget van het project Verwerving F-35 en separaat in het Defensie Investeringsplan wordt opgenomen.

38

Waarom is het project 'F-16 zelfbescherming' alleen onderdeel van het F-16 budget, terwijl het grootste gedeelte van de gebruiksduur onder de F-35 valt?

Het Project 'F-16 zelfbescherming' is een zelfstandig DMP-project en is geen onderdeel van het F-16 budget. In de twintigste voortgangsrapportage project Verwerving F-35 (Kamerstuk 26488 nr. 451) die op 17 september jl. aan uw Kamer is aangeboden bent u geïnformeerd dat de F-16 tot en met 2023 de *Quick Reaction Alert* (QRA) uitvoert. Dit project is noodzakelijk om de QRA-taak te kunnen uitvoeren.

39

Waarom wordt het project 'F-35: Verwerving middellange en lange afstandsraaket' niet gerekend tot het 'groot project Verwerving F-35'?

In het DMP-D Document Vervanging F-16 (Kamerstuk 26488 nr. 369) dat op 15 december 2014 aan uw Kamer is aangeboden bent u geïnformeerd dat de aanschaf van de middellange en lange afstandsraaket geen deel uitmaakt van het projectbudget van het project Verwerving F-35 en separaat in het Defensie Investeringsplan wordt opgenomen.

40

Waarom wordt het project 'F-35: Verwerving munitie boordkanon, zelfbeschermingsmiddelen en wapenlader' niet gerekend tot het 'groot project Verwerving F-35'?

In het DMP-D, Document Vervanging F-16 (Kamerstuk 26488 nr. 369) dat op 15 december 2014 aan uw Kamer is aangeboden bent u geïnformeerd dat de aanschaf van munitie boordkanon, zelfbeschermingsmiddelen en wapenladers geen deel uitmaakt van het projectbudget van het project Verwerving F-35 en separaat in het Defensie Investeringsplan wordt opgenomen.

41

Kunt u aangeven op welke termijn u verwacht duidelijkheid te hebben over het al dan niet doorzetten van de Rijksinpassing voor Herwijnen? Heeft het aanvullende onderzoek naar mogelijke alternatieve locaties consequenties voor de projectplanning? Zo ja, welke?

Aan het besluit van de Rijkscoördinatieregeling wordt geen uitvoering gegeven dan nadat beide Kamers der Staten-Generaal daarmee hebben ingestemd. De procedure over het besluit van de Rijkscoördinatieregeling bij de Eerste Kamer is nog gaande. Het verdere verloop van de Rijkscoördinatieregeling en het

Rijksinpassingsplan en daarmee de consequenties voor de projectplanning zijn vooruitlopend op de besluitvorming in de Eerste Kamer nog niet te duiden.

42

Bewijst het billijken van de radartoren in Herwijnen op grond van "klimaatgezever" en de zogenaamde dreiging uit Rusland dat "klimaathysterie" en "russofobie" prevaleren boven de gezondheid van burgers? Zo nee, waarom niet?

Nee. Voor de nationale en internationale bewaking van het luchtruim en het begeleiden van militaire luchtoperaties in nationale oefengebieden, beschikt Defensie thans over twee Medium Power Radars. Eén op de locatie Wier en één op de locatie Nieuw Milligen. Vervanging op zo kort mogelijke termijn is noodzakelijk, omdat deze radars het einde van hun levensduur hebben bereikt. Dit leidt tot toenemende risico's qua inzetbaarheid voor de bewaking van het nationale luchtruim in het kader van de eerste en derde hoofdtaak van Defensie en tot stijgende exploitatielasten. Over het vervangen van de radar op de locatie Nieuw Milligen op een andere locatie in Herwijnen bent u geïnformeerd met Kamerstuk 31 936 nr. 637.

43

Waarom bleek pas zo laat in het verwervingstraject dat er een jaar meer tijd nodig was, bijvoorbeeld voor het vaststellen van de technische eisen en het uitwerken van het technisch ontwerp van het Combat Support Ship? Welke "technische eisen" zijn er door welke organisatie binnen de krijgsmacht toegevoegd?

Tijdens de contractvoorbereiding ging Defensie nog uit van een "Commercial off the shelf" (COTS)-project. Inmiddels zijn er nieuwe eisen op het gebied van marinebouw, milieu, energieverbruik, beveiliging en levensduurkosten. De eisen voor energieverbruik houden verband met de Operationele Energie Strategie en de eisen voor de beveiliging houden verband met de Defensie Cyber Strategie. De nieuwe regelgeving waaruit deze nieuwe eisen voortvloeiden was nog onvoldoende concreet voor de opstelling van het bouwbestek. De vertaling van die regelgeving in specifieke, haalbare en acceptabele technische eisen in het bouwbestek, inclusief overleg met de leverancier over de financiële consequenties, heeft geleid tot vertraging bij de contractvoorbereiding.

44

Waarom heeft het aanbestedingsproces in het kader van de containerhefmiddelen zo veel tijd gekost?

Het project Containerhefmiddelen bestaat uit de levering van containerhefmiddelen in combinatie met een onderhoudscontract voor minimaal tien jaar. De markt van dit soort middelen bleek onbekend met de combinatie van levering en onderhoud. Daarom is in het aanbestedingstraject meer tijd besteed aan het stellen en beantwoorden van vragen op basis van nota's van inlichtingen.

De vertraging in het aanbestedingsproces is echter primair veroorzaakt door een kort geding dat door één van de Inschrijvers was aangespannen tegen de Staat naar aanleiding van de voorlopige gunning. Het contract voor het containerhefmiddel is getekend in april 2019. Levering is voorzien vanaf eind 2020.

45

Kunt u uitgebreider ingaan op de “verschillende oorzaken” van de vertraging van de levering?

De oorzaken van de vertraging van de levering van munitie t.b.v. aanvulling van inzetvoorraden zijn divers. Dit betreft onder andere een rechtszaak tegen de aanbesteding van .50 munitie. Daarnaast zijn munitieleveringen van twee munitie soorten vertraagd omdat de producten in het proces niet voldeden aan de gestelde eisen. De verwerving van Flares is een jaar vertraagd om zo een doorontwikkelde en technisch betere versie te kunnen kopen.

46

Waarom wordt het voorziene tijdsplan voor het GrIT als commercieel vertrouwelijk bestempeld? Is het niet simpelweg het geval dat dit tijdsplan door de heroverweging nu niet bekend is?

Het voorziene tijdsplan voor het programma GrIT is door de heroverweging nu niet bekend, en niet vanwege commerciële vertrouwelijkheid. De financiële gegevens met betrekking tot het Programma GrIT zijn wel commercieel vertrouwelijk, zoals eerder aan uw Kamer medegedeeld.

47

Wat bedoelt u met de volgende zin: “De precieze hoogte van dit bedrag en of dit binnen het project kan worden gefinancierd is deels afhankelijk van de deelaanbesteding voor het Caribisch gebied”?

Op dit moment is de aanbesteding voor het deel van dit project dat zich in het Caribisch gebied bevindt nog niet afgerond. Daarom is de precieze hoogte van het totale benodigde bedrag nog niet bekend.

48

Waarom zijn de bouw-voorbereidende werkzaamheden tot uiterlijk 1 juli 2020 opgeschort, terwijl u nu verwacht de D-brief voor de MARKAZ pas in 2021 aan de Kamer aan te bieden? Acht u het wenselijk en acceptabel dat bouw-voorbereidende werkzaamheden beginnen voordat de Kamer een definitief oordeel heeft gegeven over de D-brief? Zo ja, waarom?

In mijn brief van 6 juni jl. (Kamerstuk 33 358, nr. 12) wordt gesproken over opschorting van de gunning van de bouw-voorbereidende werkzaamheden. Daarvan wordt in deze brief gezegd dat de gunning uiterlijk op 1 juli 2020 wordt gedaan, en zoveel eerder als mogelijk. De D-brief waarover in de begroting 2020 wordt gesproken heeft betrekking op de gunning van het gehele project.

De uiteindelijke uitkomsten van de bouw-voorbereidende werkzaamheden geven informatie die belangrijke input vormt voor de dialoog met de consortia. Zonder de informatie uit deze werkzaamheden kan de dialoog met de consortia niet worden voltooid. Na voltooiing van de dialoog hebben de consortia de mogelijkheid een inschrijving te doen. De D-brief wordt geschreven naar aanleiding van de beoordelingen van deze inschrijvingen. Dit betekent dat er een volgorde zit in de stappen uitvoering bouw-voorbereidende werkzaamheden, voltooiën dialoog en opleveren D-brief. Gezien de geschatte duur van deze stappen is de D-brief niet eerder dan 2021 te verwachten.

Op 15 mei jl. heb ik de Kamer in de afwijdingsrapportage van het Defensie Projecten Overzicht (Kamerstuk 2019D19572) al laten weten dat door uitstel van de gunning van de bouw-voorbereidende werkzaamheden een nog onbekende vertraging (minimaal anderhalf jaar) optreedt. Hiermee verschuift dus ook de planning van de D-brief.

49

Kunt u toelichten waarom de A-brief voor de vervanging van de LC fregatten in 2026 wordt gepland in plaats van 2021, wat aanvankelijk voorzien was?

In verband met de noodzaak budget vrij te maken voor het eerste deel van het Strategisch Vastgoedplan is onderzocht of de LC-fregatten later konden worden vervangen. Hieruit kwam dat het, met aanvullende investeringen voor bestrijding van obsolescence, technisch mogelijk is om de LC-fregatten vijf jaar later te vervangen. De verlenging van de levensduur heeft voordelen voor de modificaties die de komende jaren nog worden aangebracht, zoals de vervanging van het kanon en de introductie van ESSM block 2. Bovendien wordt het mogelijk de diverse maritieme nieuwbouwtrajecten effectief in de tijd te harmoniseren. De A-brief wordt daarom eveneens vijf jaar later verstuurd.

50

Kunt u alle vragen -ongeacht welke reden dan ook om dit niet te doen (zoals bijv. samenhang)- apart beantwoorden, hetzij geanonimiseerd, en wel op zodanige wijze dat niet verwezen wordt naar andere antwoorden en kamerstukken? Zo nee, waarom niet?

Nee. Een aantal vragen komt overeen of staat in verband met elkaar. Deze zijn in samenhang beantwoord.